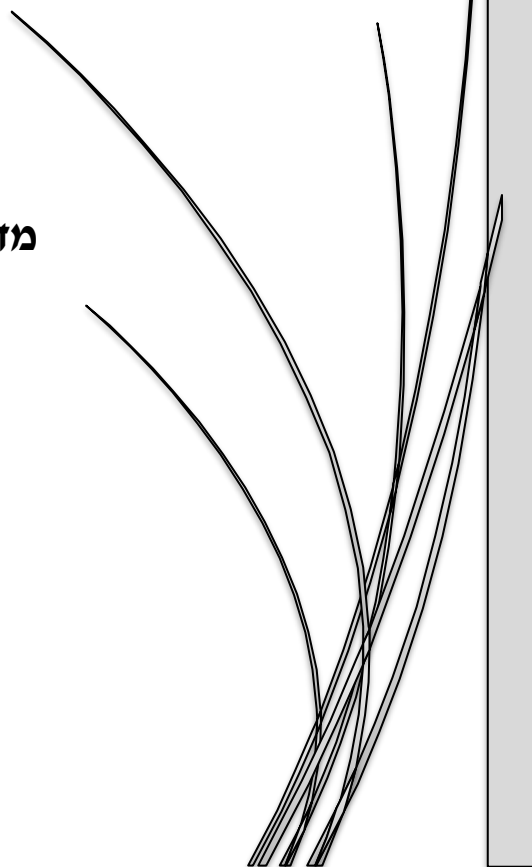

הנגב: הפקעה או הפרחה?

נייר עמדה - מרץ 2022

היחידה למדיניות- מדה אל-כרמל

מדה אל-כרמל

בדצמבר 2021 פתחו רשויות המדינה במבצע להשמדת יבולים בקרקעות שמעבדים התושבים הבדואים בנגב, ובד בבד החלו לטעת עצים בשטחים צמודים ליישובים ערביים לא מוכרים בנגב. נוסף על כך נשלחות התראות על הריסת בתים.¹ בשנת 2019, נהרסו ביישובים הבדואים בנגב 2000 מבנים, בשנת 2020, נהרסו 2,500, ובשנת 2021, נהרסו 3000 מבנים.²

בתגובה נקטו התושבים הבדואים סדרת פעולות מחאה, שבמסגרתן הפגינו נגד הייעור, חרישת האדמות והשמדת היבולים. הממסד ניסה לדכא את ההפגנות ביד קשה, בין היתר, באמצעות שימוש באלימות משטרתית וביצוע מעצרים נרחבים, שבמסגרתם נעצרו גם קטינים רבים.³

נייר עמדה זה ינסה לעקוב אחר מדיניות הממשלה הנוכחית כלפי האוכלוסייה הערבית הבדואית בנגב, אגב התמקדות במדיניות הקשורה בעיבוד האדמות: השמדת יבולים מצד אחד וחרישת אדמות ונטיעת עצים מצד אחר. אטען כי מדיניות זו משקפת את מאמציו של הממסד הישראלי להכריע בסוגיית הקרקעות בנגב, באמצעות השתלטות המדינה על הקרקעות וריכוז האזרחים הבדואים על שטח אדמה צר, אגב התעלמות מצורכיהם ומזכויותיהם. לכאורה, מדיניות זו לא שונה מהנהוג עד כה, אך התנהלות הממשלה והכלים שבהם היא משתמשת מבהירים את כוונותיה האמיתיות: הצגת מחאתם והתנגדותם של התושבים הבדואים באור ביטחוני כך שהן יוצאו מהקשרן האמיתי. כל זאת בעת שהרשימה הערבית (רע"ם) שותפה בקואליציה.

המדיניות כלפי הבדואים בנגב

מאז שנת 2005, הופקד הטיפול ב"בעיית הבדואים" בידי המועצה לביטחון לאומי, אשר מתייחסת לציבור הבדואי כאיום על המדינה וכ"חומר נפץ שיש בו פוטנציאל לעימות אלים".⁴ בשנת 2005 נחקק בכנסת חוק מקרקעי ציבור (סילוק פולשים) (תיקון), התשס"ה-2005, שמטרתו להקל את הריסת הבתים ופינוי הקרקעות בנגב, וכן הטלת עונש מאסר בפועל בגין "פלישה וכניסה לקרקעות מדינה, כהקדמה להפקעת קרקעות".⁵ בעקבות חקיקת החוק התרחבה הפעילות להריסת בתים בנגב ולריסוס שטחים חקלאיים והשמדתם. המדינה החלה כבר אז לחפש פתרון לסוגיית התיישבות הבדואים בנגב, תחילה באמצעות תוכניות שהציע משרד הפנים ב-2006 ולאחר מכן באמצעות תוכנית ממשלתית כוללת ל"הסדרת התיישבות הבדואים בנגב", הלוא היא תוכנית בראור משנת 2011.

בשנת 2013 קיבלה הממשלה את המלצות צוות השרים ליישום המלצות "הוועדה להסדרת התיישבות הבדואים בנגב – תוכנית פראוור", שהציעה, בין היתר, להרוס 14 כפרים לא מוכרים ולהעביר כ-30,000 תושבים לכפרים מוכרים. התנגדות הבדואים בנגב והמפלגות הערביות, ופרוץ הפגנות מקומיות וארציות גדולות, הביאו להקפאת יישום התוכנית על ידי הממשלה.

¹ ערב 48. (2022, 11 בינואר). חרישת אדמות, עימותים ומעצרים בנגב. [ערב 48](#). [בערבית]
 ערב 48. (2022, 24 בפברואר). הרשויות הישראליות חורשות אדמות חקלאיות בכפר ח'רבת אל-וטן שבנגב. [ערב 48](#). [בערבית]
² כץ, יוסף. (2022, 2 בינואר). נתונים על הריסת מבנים בנגב בשנים האחרונות, ובשנת 2021. [רוטרנט](#).
³ ערב 48. (2022, 12 בינואר). המשטרה מסלימה נגד מפגינים בנגב: מעצרים והעמדה לדין. [ערב 48](#). [בערבית]
⁴ שחאדה, אמטאנס. (2013). [המדיניות כלפי החברה הערבית בנגב](#). [תיקי מדה](#), 1. חיפה: מדה אל-כרמל. [בערבית]
⁵ שם.

העוינות והאפליה כלפי האוכלוסייה הבדואים ומאמצי ההשתלטות על הקרקעות הערביות אינם חדשים ואינם מאפיינים דווקא את הממשלה הנוכחית, שכן מדובר במדיניות קבועה המשקפת את גישתו של הממסד כלפי האזרחים הבדואים. השינוי טמון באמצעים שהממשלה משתמשת בהם ליישום היעדים הללו.

עיוות תדמית הערבים הבדואים בנגב

לאחרונה, בייחוד לאחר אירועי מאי 2021, ומאבק התושבים הבדואים למנוע נטיעת עצים בינואר 2022, אימצה הממשלה כלים חדשים בניסיון לכפות את מדיניותה על התושבים הבדואים:

- עיוות תדמית החברה הערבית הבדואית בנגב והצגתה כחברה פרימיטיבית, נחשלת ואלימה שאינה מכבדת את החוק והסדר.
- הצגת האוכלוסייה הבדואית כגורם שלילי באזור הנגב, המאיים על תושבי האזור היהודים ועל הסדר הציבורי.
- הדגשת היעדר המשילות בחברה הבדואית בנגב.
- השקעת מאמצים לתאר את מאבקה של החברה הבדואית כבעיה ביטחונית כדי להכשיר את השימוש באמצעי הדיכוי כלפי האוכלוסייה הבדואית בנגב, ולתת לגיטימציה להתערבות שירותי הביטחון והשב"כ, בהתמודדות עם אוכלוסייה זו.
- צמצום הדרישות והצרכים של הקהילה הערבית בנגב לסוגיות אזרחיות ותקציביות.

פלסטיניזציה של הבדואים בנגב לשם עקירה ודיכוי

מאז אירועי מאי 2021, וביתר שאת עם תחילת גל המחאה בדצמבר, התגברה המגמה להציג את האוכלוסייה הבדואית כפלסטינית – שזו שייכותם הטבעית וההיסטורית – בקרב התקשורת הישראלית, ההנהגה הפוליטית ומקבלי החלטות, במטרה להקל את הצגתה באור שלילי ולהקנות לגיטימציה למדיניות הממשלה ליישום שיטות הדיכוי הנהוגות בשטחים הכבושים ולשימוש באלים כלפי התושבים הבדואים. נראה שבישראל די לתאר את האוכלוסייה כפלסטינית כדי לעשות לה דמוניזציה וכדי להצדיק את דיכוייה.

מאמרו של ד"ר דורון מצא, חוקר ועיתונאי יוצא שירות הביטחון, ממחיש תפיסה זו, בהציעו לחולל שינוי יסודי במדיניות הממשלה כלפי האזרחים הבדואים בנגב ולהתייחס אליה כאל סוגיה ביטחונית, המחייבת את התערבות השב"כ והצבא בטיפול בפשיעה ובאלימות הגואה בנגב.⁶ גם העיתונאי קלמן ליבסקינד מכשיר את מדיניות הדיכוי כלפי הבדואים בנגב בקובעו: "קרוב ל-40% מתושבי הנגב יש להם משפחה פלסטינית, בני דודים פלסטינים וסבא וסבתא פלסטינים. מדובר במספרים מבהילים. המספרים האלה מסבירים את המלחמה שהם מנהלים נגדנו. מדובר בבדואים שחיים אתנו כאן, אבל לבם, קרוביהם ותפיסת העולם שלהם מעבר לקו הירוק... אנחנו נמצאים בשדה הקרב, המלחמה בעיצומה, ואם לא נתעורר ומהר, המאבק הזה

⁶ מצא, דורון. (2022, 30 בינואר). הטיפול בבדואים בנגב כמערכה לאומית – מעבר לאסטרטגיה של חתירה לפתרון. [דינמא](#).

יסתיים במחיר דמים כבד ובתבוסה קשה".⁷ הניסיון להפוך את מאבק האוכלוסייה הבדואית בנגב לסוגיה ביטחונית עולה גם מדברי ראש השב"כ רונן בר, ולפיהם 40% מהמשתתפים בפעולות מחאה אלימות בנגב, לפי הגדרת השב"כ, הם ילדים או נכדים למשפחות שאחד מבני הזוג הוא מהגדה, והן נכללות בהגדרה של "איחוד משפחות" בחוק האזרחות.⁸

רוח דומה עולה גם מדבריו של ראש הממשלה בנט, בראיונות שנתן בעקבות הפגנות האזרחים הבדואים בנגב בינואר האחרון: "יש חוסר יכולת לכפות משילות על האזרחים הערבים בנגב", ואיים להקים נגדם "קיר ברזל". בנט הוסיף: "בנגב יש בעיה רצינית ואמתית. בעשרים השנים האחרונות איבדנו את הנגב. אנחנו מתחילים בסוגיות החוק, סדר ומשילות".⁹

ייהוד הנגב

בד בבד עם הניסיונות לרכז את הבדואים בשטח קטן ולשלול פיתוח תשתיות והרחבת שירותים ציבוריים, שוקדת הממשלה הנוכחית על יישום תוכניות ליהוד הנגב באמצעות הקמת יישובים יהודיים חדשים ועידוד האוכלוסייה היהודית לעבור לנגב. נוסף על כך מעניקה הממשלה קרקעות לאזרחים יהודים להקמת חוות בודדים, ומעבירה תשתיות לאומיות דרך קרקעות של היישובים הערבים. ראו למשל את התוכנית להרחבת כביש 6, על חשבון אדמות הכפר אל-סוויל, חישם זנא ואום בטיין, וכן תוכניות להקמת מחנות צבא בקרבת הכפרים אום בטיין ולקיה.¹⁰

שרת הפנים איילת שקד הודיעה בביקור בקברו של דוד בן-גוריון בנגב בחודש האחרון, על כוונתה להקים 4 יישובים יהודיים חדשים בתוך המועצה האזורית רמת נגב בנגב, במסגרת תוכנית הכוללת הקמת 10 יישובים וריכוז 16 יישובים ערביים בלתי מוכרים בכפר עבדה, במסגרת תוכנית הריכוז שאישרה ממשלת בנט-לפיד. בראשית החודש אישרה הממשלה הקמת שני יישובים יהודיים חדשים בנגב, שאחד מהם מיועד לאוכלוסייה החרדית.¹¹

⁷ ליבסקינד, קלמן. (2022, 22 בינואר). ישראל, מלחמה: הפוליטיקאים והתקשורת מנסים להרדים אותנו מול המאבק של הבדואים. [מעריב](#).

⁸ כהנא, אריאל. (2022, 29 בינואר). ראש השב"כ לשקד: "40% מעצורי הנגב - צאצאי איחוד משפחות". [ישראל היום](#).

⁹ ערב 48. (2022, 28 בינואר). בנט: מפעיל מדיניות "קיר הברזל" נגד החברה הערבית. [ערב 48](#). [בערבית]

¹⁰ עוקל, עבד אלהאדי. (2022, 20 בינואר). המאבק בנגב.. הבנת תכניות הכיבוש ונחישות להכשיל את תכנית ה"ייעור". [אלחייאת](#). [בערבית]

¹¹ ערב 48. (2022, 10 במרץ). הממשלה מתכוונת לאשר הקמת שתי ערים יהודיות חדשות בנגב. [ערב 48](#). [בערבית]

כלכלה – בתמורה למה?

ממשלות ישראל מציגות זה כמה שנים תוכניות כלכליות מיוחדות ליישובים הבדואים בנגב, שמטרתן, לדברי הממשלה, לפתח את כלכלת היישובים, לשפר את התשתיות ולהציע פתרונות למצוקת הדיור והחינוך ולעידוד התעסוקה. מדובר אפוא בטיפול בנושאים הבעורים שהוזנחו לאורך שנים, אם כי בלי להציע פתרונות לסוגיית הקרקע, בייחוד בכפרים הבלתי מוכרים. כך למשל הקציבה הממשלה 3 מיליארד שקל בתוכנית חומש לשנים 2017–2021, אך הוציאה בפועל רק חצי מהתקציב.¹² ב-15 במרץ 2022 החליטה הממשלה להקצות 5 מיליארדים שקלים לתוכנית חומש חדשה ליישובים הבדואיים בנגב. גם תוכנית זו מתמקדת בסוגיות היום-יום ולא מציעה הרחבת שטחי השיפוט והקצאת קרקעות להתפתחות היישובים הבדואיים המוכרים. ממילא התוכנית לא מציעה פתרונות לבעיות הקשות ביישובים הבלתי מוכרים ולא מסדירה את סוגיית הקרקעות. המדינה מוכנה להקצות תקציבים ומשאבים, אך ללא שום פתרון בר קיימה ומהותי לסוגיית הקרקעות. מדובר הלכה למעשה בשיפור מצבם הכלכלי של הבדואים תמורת ויתור על סוגיית הקרקעות. על פי דוח "הרשות לפיתוח ויישוב הבדואים בנגב", התוכניות שואפות לקבץ את הבדואים ביישובים המוכרים ולצמצם את שטחי הקרקע שהוכנו עבורם, בתמורה לפיתוח כלכלי ומקומות תעסוקה.¹³

שותפות בקואליציה מהדקת את הטבעת על הבדואים בנגב

למרות המחאה והביקורת מצד רע"ם על התנהגות הממשלה והמדיניות המיושמת כלפי האזרחים הבדואים בנגב, השר זאב אלקין האחראי על רשות מקרקעי ישראל ועל פעולות הייעור וההרס, אמר כי פעולות הייעור ימשכו לפי התכנון.¹⁴ גם תוכנית החומש לנגב, שאישרה הממשלה כוללת סעיף "אכיפה", שמשמעותו המשך פעילות הייעור וההריסה ביישובים הבדואיים בנגב.¹⁵ הכללת סעיף זה באה בעקבות התעקשותה של שרת הפנים איילת שקד, למרות התנגדות רע"ם.

אוזלת ידה של רע"ם בשינוי מעמיק של המדיניות כלפי האזרחים הערבים הבדואים בנגב התגלתה קודם לכן במחלוקת בנושא חוק החשמל. רע"ם הודיעה כי היא מקדמת הצעת חוק שאמורה לפתור את בעיית אי-חיבור הבתים לרשת החשמל, אך בסופו של דבר משקף החוק את רוחה של שרת הפנים שקד ולא את ההצעה המקורית שהגישה רע"ם. הצעת החוק מציעה פתרון חלקי בלבד בכך שהיא מתייחסת לבתים מעטים בלבד ומתעלמת מן היישובים הערביים הבדואיים הלא מוכרים בנגב, אגב התנייה כל השינויים בהגשת תוכניות מתאר מפורטות.¹⁶ אישור החוק במתכונתו המתוקנת לפי דרישות שקד הסב מבוכה לרע"ם, אשר מיצבה את סוגיית הבדואים בנגב כאחת הסוגיות המרכזיות בפעילותה הפוליטית. רע"ם הכריזה לאחר אישור החוק, בקריאה ראשונה, שהיא תיעדר מן ההצבעות בכנסת, אך במהרה התברר שההצהרה הייתה מעין מס שפתיים בלבד.

¹² המרכז להעצמת האזרח. (2021, ספטמבר). דו"ח מעקב: תכנית לפיתוח כלכלי חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב 2017-2021. [המרכז להעצמת האזרח](#).

¹³ הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב. (2022, פברואר). [תכנון ופיתוח מגורים, תעשייה, מסחר, מוסדות חינוך ותחבורה](#)

[ביישובי הבדואים. הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב](#).

¹⁴ יאדמקר, ויקי; ויגנה, נייר. (2022, 12 בינואר). הנטיעות בנגב התחדשו תחת אבטחה כבדה; אלקין: לא צריך לבקש אישור מרע"ם.

[וואלה](#).

¹⁵ ערב 48. (2022, 6 בפברואר). התוכנית הממשלתית כוללת המשך ההריסות והעקירה בתירוץ ייעור בנגב. [ערב 48](#). [בערבית]

¹⁶ רייכנר, אלישיב. (2022, 7 בינואר). לא כצעתם: חוק החשמל לא צפוי להשפיע על הנגב. [מקור ראשון](#).

סיכום

השיטות שמפעילה הממשלה כלפי האזרחים הבדואים בנגב הן המשך ישיר למדיניות הנהוגה כלפיהם מאז שנות החמישים, ומבהירות שמטרות הממסד הישראלי כלפי האזרחים הבדואים קבועות ולא תלויות בזהותן של מפלגות השלטון. יעדה המרכזי של המדיניות הוא לקבץ את האזרחים הבדואים בשטח קרקע קטן ביותר ולמנוע הכרה בזכותם ההיסטורית על הקרקעות, תוך כדי עידוד האזרחים היהודים להשתקע בנגב, כלומר יהודי הנגב. מקורן של השיטות הללו הוא במנטליות קולוניאליסטית התיישבותית שמיועדת למחוק את ההיסטוריה של הנגב ולהחליפה בנוכחות ציונית חדשה המנותקת מן ההיסטוריה של המקום. גם השתתפותה של רשימה ערבית בקואליציה לא שינתה את יעדי הממסד ומטרותיו ולא תרמה למיתון הדיכוי ולשינוי המדיניות.

נייר עמדה זה צופה שמאמציה של הממשלה להשיג את המטרות יימשכו. בד בבד ימשיכו גם סירובם והתנגדותם של האזרחים הבדואים למדיניות הממשלה, שנכשלה עד כה, עד אשר יכיר הממסד בזכותה ההיסטורית של האוכלוסייה הבדואית, יסדיר את סוגיית הבעלות על קרקעות, ובכלל זאת היישובים הלא מוכרים, ויעניק לאזרחים הבדואים את זכויותיהם הקולקטיביות: האזרחיות, הכלכליות והלאומיות.